

Musíme tam všichni: smrt a pohřbívání

Byl to zřejmě nejskvělejší a nejokázalejší pohřeb šlechtice v jižních Čechách. Brzy po čtvrté hodině ranní 6. listopadu 1611 zemřel v třeboňském zámku poslední mužský potomek z rodu pětileté růže, dvaasedmdesátiletý Petr Vok z Rožmberka. U jeho lůžka bez přestání seděl Petrův pes, který „skučel a spolutrpení s pánem měl“.

Dnes 11:13

Po skonu lékaři Voka pitvali a zjistili, že „měl plíce všechny zkažené, játra speklá a v močovém měchýři veliký kámen na konci špičatý“. Po pitvě tělo „obyčejem knížecím kořením a jinými vonnými věcmi doplněno, pomazáno a balzamováno“. Až po prvních bohoslužbách 11. a 14. prosince uložili zesnulého do cínové rakve. Jeho levou ruku zdobil prsten, po pravé ležel meč a rožmberské pečetě.

A od 26. ledna 1612 se celá Třeboň začala chystat na samotný pohřeb. Byl grandiózní.

Lid s pláčem se hrnul

Zámek zakrylo černé sukno a 27. ledna v pátek naaranžovali rakev s mrtvým v jednom z jeho sálů. Slavnost rozloučení se

Triumf smrti vlámského malíře Pietra Bruegela staršího ze 16. století - i když byla smrt chápána jako běžná část života, lidé se děsili války, moru a neštěstí, jak dokládá obraz.

FOTO: archiv autorky

Zájem o spalování vzrůstal

V roce 1874 povolila spalování Itálie a první krematorium bylo postaveno v Miláně v roce 1876.

V témže roce 1876 vystavěli krematorium ve Washingtonu a o dva roky později v Gothe.

Vznikaly první kremační spolky - v Rakousku-Uhersku působil

uskutečnila 30. ledna. Mohutný smuteční průvod kráčel ze zámku přes náměstí ke kostelu sv. Jiljí. Na rynku jej očekávalo asi 200 poddaných v černých šatech se zapálenou svící v ruce. Za nimi stáli studenti, pak dvořané s pacholaty v černých kápích. Uprostřed průvodu nesli hodnostáři nejruznější cennosti - od pozlacené helmice s bílým peřím po blyštivé ostruhy.

Čtyři koně z Petrových stájí kráčeli pod praporci, zdobené čabakami s emblémem rožmberské růže. Rakev neslo 24 rytířů. A na počátku průvodu šel, obklopen syny, Petrův dědic Jan Jiří ze Švamberka. Průvod uzavírali poddaní a zástupci jihočeských poddanských i královských měst a ženy z fraucimoru. Také „veliký počet obecního lidu, domácího i přespolního, s velikou truchlivostí, lítostí, srdce kvílením a pláčem se hrnul“. V kostele sv. Jiljí proběhla zádušní mše Matěje Cyra, nejvyššího duchovního představitele Jednoty bratrské.

Petr Vok měl okázalý pohřeb.
FOTO: archiv autorky

Teprve druhý den ráno rakev s nebožtíkem odvezli do rodinné rožmberské hrobky v kostele Nanebevzetí Panny Marie ve vyšebrodském cisterciáckém klášteře. Podobný, ne ovšem tak honosný pohřeb měl už v říjnu 1592 nejvyšší purkrabí Vilém z Rožmberka. Tak velkolepé pohřby si strojila šlechta a hodnostáři. U měšťanů, vesničanů a chudých lidí to byla záležitost zcela odlišná.

Od účasti žen na pohřbech bude upuštěno

„Na základě zjištění, že účast žen při doprovázení nebožtíka s sebou přináší nepřístojnosti

spolek Flamme.

V roce 1899 se přes odpor církve zformovala v českých zemích Společnost pro spalování mrtvol. Brzy měla už 100 členů. Podporovali ji volnomyšlenkáři, ateisté a svobodní zednáři. Mimo jiné propagoval žeh básník J. S. Machar, sociální demokrat Gustav Habrman, budoucí ministr financí Alois Rašín.

První krematorium u nás se začalo stavět v Liberci už v roce 1915, ale spalovalo se v něm až po vzniku republiky. V roce 1921 vzniklo v Praze na Olšanech první provizorní krematorium, následovaly Pardubice a Most.

Krematorium v Praze-Strašnicích pochází z roku 1932.

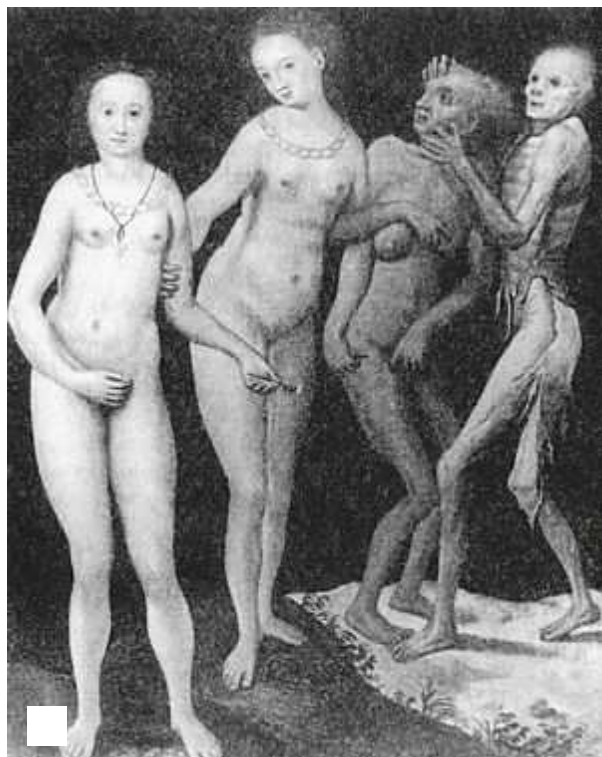
mnohé, protože ženy tím zameškají hodně práce ve své domácnosti, ale rovněž proto, že jejich šaty za deště a nepohody velmi utrpí, se rozhodla městská rada, že od účasti žen na pohřebních průvodech bude napříště upuštěno a ženám v ní bráněno,“ tak svérázně vysvětloval vyloučení žen z pohřbů hamburský obecní řád v roce 1618. To ovšem neplatilo v jiných německých městech.

Smrt a umírání se přijímaly ve středověku a novověku jako cosi běžného, jako nutná součást života. Smrt neznamenal absolutní konec, ale pouhé otevření brány do jiného světa. Až 18. století prožívalo smutek tak, jak jej cítíme po ztrátě milované bytosti v dnešních dnech.

Mělo to svou logiku - smrt dřívějších časů byla všudypřítomná. V 18. století se např. v Německu dožívalo věku 27 až 28 let jen třicet až čtyřicet procent populace. Bylo to mimo jiné kvůli vysoké kojenecké úmrtnosti - 40 až 50 procent. Čtyřicetiletého člověka považovalo okolí za starého a zvetšelého. Existovaly ovšem i výjimky.

Drahý příbuzný by mohl uškodit

Někteří lidé se dožívali i osmdesáti let, hlavně duchovní, aristokracie, úředníci, obchodníci a hostinští, kteří žili v příznivějších podmínkách než ostatní. Nejčastějšími příčinami smrti, kromě následků válek a moru, byly souchotiny, tzv. horká nemoc, vodnatelnost, úplavice, mrtvice, dávný kašel, komplikace a utonutí. Po smrti následoval pohřeb - nejvíce informací o něm existuje u měšťanských vrstev.

Tři různě staré ženy a smrt (Hans Baldung Grien, 2. polovina 16. století).
FOTO: archiv autorky

Tam byly pohřby slavnostní. Když v 16. století zemřel dvaosmdesátiletý měšťan Heinrich Scherlin z Burtenbacku, vystavila jej rodina v augsburském kostele a kněz nad ním vyslovil „nádhernou řeč pohřební“. Poté se s ním mohli rozloučit spolupoddaní v jeho domě. Nakonec jej pohřbili v rodinné hrobce. U prostých lidí začínal pohřeb tím, že se u lože

nebožtíka shromáždila celá rodina i s knězem a všichni se neustále modlili. U postele stála zapálená pohřební svíce, světnici vykropili svčcenou vodou a vše „řádně uklidili“.

Poté následovalo omytí a ustrojení nebožtíka.

Ze strachu, že mrtvý se může nacházet ve svém stavu jen zdánlivě, nechali ho např. v Německu příbuzní ještě tři dny v domě a teprve pak strojili pohřeb. Celé dny držela rodina u zesnulého stráž, nejen jako vyjádření úcty, ale i ze strachu, že by jim drahý příbuzný mohl uškodit a něco škaredého provést.

Následovalo vynesení z domu nohama napřed a cesta na hřbitov. Při putování k hřbitovní bráně se nesměla rakev dotknout země a lidé v průvodu se nikdy neotáčeli. Farářova pohřební řeč vše zakončila. Tedy až na pohřební hostinu, pořádanou doma, později v šenkovnách. Podobný průběh měl rituál i v českých zemích a nebyl nijak levný.

Do hrobu kment i prostěradla s třapci

V českých zemích pochovávali své mrtvé už druhý den. Pochování nazývali předkové eufemisticky „schováním“. Ještě rychleji - v úmrtní den - „schovávali“ mrtvé v čase moru.

Po smrti nebožtíka nejprve omyli - pražského ševce Pavla Stera roku 1595 umyly „ženy cizí a za to dostaly 30 grošů míšeňských“. Vodu vylévali „naši staří“, jak je tituloval historik Zikmund Winter, na ulici, jen za moru, když se „těla mrtvá omejevají, takové vody jinam než do trativodů, aby vylévány nebyly pod trestem“.

Vedle nákladů na mytí platili lidé za rubáš. A látky na něj byly leckdy přepychové. Mydlářku Martu Pikovou z Prahy oděli v roce 1571 pozůstalí do „kmentu za 80 kop“. Jiného, kožešníka Hanysla, v roce 1609 oblékli „do lesklého cendelínu“ (cibelín - měkké sukno s lesklým vlasem z mohérové vlny).

Vedle rubáše se platilo „za stříhání oděvů pro mrtvé, za roušky, smuteční klobouk“. Někteří zesnulí se honosili oděvem nebo věcmi speciálními, jako hrstník (prodával kroupy na hrsti) Matěj Matuchář, kterému dali do rakve v roce 1602 „dvě prostěradla s třapci, k pohřbu udělaná“. „Šaty ke smutku“ měli „staří“ často připravené ještě za nebožtíkova života. Další útratou byla rakev, nákup velkého množství svíček a fakulí. A to nebylo všechno.

Od chudých za schování se nebere nic

Předkové dále platili zvoníkům za zvonění a knězi za mši a pohřební řeč. Na rozdíl od měšťanských byly pohřby chudých smutné - mrtvé tělo leckdy odnesl k hrobu pouze hrobník. Někdy dokonce chudáci, kteří neměli na pohřeb, odnášeli mrtvá těla ke břehům řek a doufali, že je městský úřad „schová“.

Vojta Náprstek prosazoval zpopelnění.

FOTO: archiv autorky

I proto bylo v roce 1598 nařízeno, aby se „od chudých za schování nebralo nic“. Pohřeb těla do země a uložení do hrodek byly až do konce 18. století jedinými způsoby, jak pochovat nebožtíka. V 19. století se pak objevil nový a moderní způsob - žeh. Ten napadala zejména církev.

Necháme se do Gothy upálit

Vojta Náprstek zemřel 2. září 1894 a všichni jeho blízcí věděli, že si přál, aby jeho tělo bylo zpopelněno. Sklátila jej mrtvice a ještě před smrtí řekl svému lékaři: „Raní mne brzy, vidíte, pane doktore? Nu, necháme se do Gothy upálit.“

On sám byl o pohřbívání žehem ve Švýcarsku informován v roce 1876 lékařkou Annou Bayerovou. Poté Náprstek dvakrát navrhol jako člen městské samosprávy, aby v Praze vybudovali krematorium. Marně. Zpopelnění bylo možné pouze v cizině a až do roku 1918 se na našem území nespalovalo. Rakouský právní řád sice oficiálně žeh nezakazoval, ale odmítal spalování na vlastní půdě. Spálení v zahraničí bylo drahé - přišlo na 500 až 600 korun, takže si ho mohli dovolit jen zámožní.

Urna Vojty Náprstka uložená v Náprstkově muzeu.

FOTO: Vasil Bobík

Na přepravu do ciziny bylo navíc zapotřebí tři rakví - cínové, dřevěné a ozdobné. Bylo nařízeno mít s sebou doprovod a také byla nutná částečná pitva, při níž lékaři vyjmuli zesnulému mozek a balzamovali tělo. Měl to být důkaz, že je dotyčný či dotyčná skutečně mrtev. Náprstek se s žehem setkal osobně ještě před svou smrtí.

V říjnu 1890 totiž zemřela v Paříži, na návštěvě u své dcery Anny, vdova po politiku Františku Braunerovi Augusta. Nechali ji spálit v krematoriu na Pére Lachaise. Augusta ale měla přání být pohřbena v rodinné hrobce na Vyšehradě. A to církevní úřady zamítly. Kněz dokonce odmítl sloužit obřad, a tak na prosbu malířky Zdenky Braunerové, Augustiny dcery, promluvil místo něj Náprstek se slovy „prach jsi a v prach se obrátíš“. Byl to první občanský pohřeb, i když Braunerová nebyla první zpopelněná Češka.

Žeh je prospěšný, racionální a hygienický

První zpopelněnou Češkou byla v roce 1883 členka Pražského Prozatímního divadla, neteř politika a novináře Karla Sladkovského a žačka herečky Otýlie Sklenářové-Malé, Helena Veverková-Vinandová.

Teprve pak následovala Augusta Braunerová, Vojta Náprstek a ze známých osobností např. v roce 1906 herečka Hana Kvapilová. Také její muž, režisér Jaroslav Kvapil, propagoval žeh. V letech 1892-1902 byly z českých zemí zpopelněny ročně jedna až dvě osoby. V roce 1911 to už bylo pětadvacet.

Sám Náprstek pokládal žeh za prospěšný, racionální a hygienický. Jeho spálili v Gothe a urnu umístili v Náprstkově muzeu. Náprstkovu tepanou, krásnou urnu zhotovil rodinný přítel Josef Mauder. Do speciálního výklenku ji uložil básník Julius Zeyer. Taková civilnost by ovšem Petra Voka neuspokojila.

Lenka Bobíková, [Právo](#)

1 trik proti únavě

Funguje okamžitě! Ověřeno odborníky
i spotřebiteli. Přečtěte si o tom.

medicine-health.net